ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE KARDEŞ İSTİSMARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

An Investigation of Sibling Abuse in Terms of Different Variables at Early Childhood Period

Gülümser Gültekin AKDUMAN*

ÖZ

Problem Durumu: Aile ortamının çocuk için en güvenli ortam olduğu düşünülmekle birlikte, kardeşler bazen bilinçli ya da bilinçsiz olarak birbirlerine zarar vererek, fiziksel, ruhsal, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuğa yönelik bu zarar verici davranışların çocuk üzerinde davranışsal, bilişsel, duygusal ve sosyal etkileri olduğu araştırmacılar tarafından desteklenmektedir. Kardeş istismarı; aile içi şiddet türleri içerisinde en yaygın olan şiddet türlerinden biridir. Kardeş istismarı tanımlanırken, araştırmacılar sıklıkla şiddet, agresyon, çatışma ve istismar kelimelerini kullanmaktadırlar. Kardeş istismarı, öz veya üvey kardeşleri kapsayan ve kardeşler arasında yaşanan fiziksel, zihinsel veya cinsel hasara neden olan davranışlar olarak tanımlanmaktadır.

Amaç: Bu çalışma, okul öncesi dönem çocuklarında kardeş istismarını ve kardeş istismarı türlerini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

Yöntem: Araştırma betimsel türdedir. Çalışma grubunu 202 anne oluşturmuştur. Veri toplamak amacı ile açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kullanılmış ve elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Sonuçlar: Sonuçlar kardeşlerin sıklıkla hem doğrudan, hem de dolaylı yollarla kardeşlerini istismar ettiklerini göstermiştir (Fiziksel saldırı: %83.2; Sözel saldırı: %78.2; İlişkisel saldırı: %45; Kişisel eşyalara saldırı: %68.8).

Öneriler: Kardeş istismarı çok yaygın ve sıklıkla göz ardı edilen bir aile içi şiddet türüdür. Kardeş istismarına uğrayan çocuklar; sağlıklarının ve gelişimlerinin bozulması riski altındadır. Çocukların kardeş istismarından korunması için toplumsal duyarlılığın artırılması ve eğitimi son derece önemlidir. Eğitimcilerin ve sağlık çalışanlarının topluma yönelik bilinçlendirme ve eğitim aktivitelerinde sorumluluğu vardır. Eğitimcilerin, sağlık çalışanlarının ve ebeveynlerin kardeş istismarı ve bu davranışların zarar verici boyutları konusunda bilgi ve farkındalık düzeyi artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kardeş istismarı, erken çocukluk dönemi.

ABSTRACT

Problem Statement: Although it is common belief that family environment is the most secure atmosphere for a child, siblings sometimes do either intentional or accidental harm them which leads to unfavorable consequences in child's physical, psychological, mental, and social development. Effects of such detrimental actions on child's behavioral, emotional and social maturity have been also shown by numerous studies in the literature. Sibling abuse is the most common form of family violence. Sibling violence researchers have often used the terms violence, aggression, conflict, and abuse. Sibling abuse as any form of physical, mental, or sexual abuse inflicted on one child by another, inclusive of siblings and step-siblings.

Aim: This study was carried out to determine sibling abuse in early childhood period and sibling abuse types.

Method: This study type is a descriptive research. The working group was consisted of 202 mothers. A questionnaire form made up of open-ended questions was used to gather data and the data obtained was analyzed through content analysis.

Results: The results revealed that direct and indirect abuse were the frequently used by siblings (Physical aggression: 83.2 %; Verbal aggression: 78.2 %; Relational aggression: 45 %; Attack on property: 68.8 %).

Conclusions: Sibling abuse is a widely occuring and often unrecognized type of family violence. Sibling abused children are at risk as their health and development. Education on sibling abuse may play an important role for awareness of society. Educationalist and health providers have

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 24
Aralık 2010
ss.115-126

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Çocuk Gelişimi Araştırma Uygulama ve Eğitim Merkezi Müdürü

responsibility about public education. Sibling abuse and abusive behavior should be thought to residents and educationalist, health providers and parents providing primary care to children.

Keywords*:* Sibling abuse, early childhood period.

1. GİRİŞ

Aile, hem geçmişte, hem de günümüzde varlığını sürdüren ve toplumsal yapının temelini oluşturan bir kurumdur. Ailenin sağlıklı olması, beraberinde toplumların da sağlıklı olması sonucunu doğurur (Gültekin, Tunalı, Akduman ve Cantürk, 2004). Çocuğun doğumuyla birlikte ilk karşılaştığı ve ilk sosyal ilişkilerini kurduğu toplumsal kurum ailesidir. Çocuğun etkilendiği ve destek aldığı ilk ve yakın çevre ilişkileri aile içinde yaşanmaktadır ve ailedeki tüm üyelerin karşılıklı olarak birbirini etkilediği ve birbirinden etkilendiği düşünüldüğünde, aile sisteminin bir parçası olan kardeşlerin de birbirlerinden etkilendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Kardeşler, aile sistemi içerisinde birbirleri ile özel ve önemli bir ilişkiyi paylaşmakta olup, kardeş ilişkileri en küçük kardeşin doğumundan yaşamın sonuna kadar devam eden, diğer ilişkilerden daha uzun süren bir ilişki olarak tanımlanmaktadır (Riggio, 2000; Kaminsky ve Dewey, 2001).

Kardeşlerin birbirleri ile olan ilişkileri onların gelişimleri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Kardeşler birbirlerinin duygusal, motor, zihinsel, dil ve özellikle de sosyal gelişimlerinde önemli rol oynamakta ve kardeş ilişkileri çocuğun ilk sosyal bağlantısı ve aile dışındaki kişiler ile etkileşimleri için temel oluşturmaktadır. Sürekli etkileşim yoluyla kardeşler taklit, oyun, kurallara uyma ve paylaşma gibi sosyal becerileri birbirlerinden öğrenmektedirler. Kız ve erkek kardeşler, çocukların ilk oyun arkadaşları olup, yıllar geçtikçe birbirleri için öğretmen, arkadaş, ortak, izleyici, koruyucu, düşman, rakip ve sırdaş rollerini üstlenmektedirler. Çocuklar bu sosyal ilişki sayesinde daha sonra öğreneceklerinin temelini atmaktadırlar (Ahmetoğlu ve Aral, 2008).

Çocuğun büyüme ve gelişmesini olumsuz yönde etkileyen her türlü davranış olarak tanımlanabilen çocuk istismarına, insanlık tarihi boyunca her kültürde ve ülkede sıklıkla rastlanmaktadır (Yaşar ve Akduman, 2007). Fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmal şeklinde görülen çocuk istismarı sık görülen ve önemli bir sağlık sorunu olmasına karşın, çocuk istismarı kapsamında kardeş istismarı konusuna değinilmediği görülmektedir. Oysa araştırmacılar kardeşler arası istismar davranışının, çocuk istismarının bir formu olarak ele alınması gerektiğini ve kardeş istismarının pek çok insanın farkında olmadığı, çok yaygın ve büyük bir problem olduğunu vurgulamışlardır (Finkelhor, Ormrod, Turner ve Hamby, 2005).

Kardeş istismarı; aile içi şiddet türleri içerisinde en yaygın olan şiddet türlerinden biridir. Bu konuya ilk kez dikkati çeken ve bu problemin yaygınlığını vurgulayan çalışma Amerika' da yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada 3-17 yaş arası, 29 milyon çocuğun kardeşleri tarafından bir veya birden fazla kez fiziksel şiddete maruz kaldığı vurgulanmıştır (Straus ve Gelles, 1986). Kardeş istismarını tanımlamak oldukça zordur. Çünkü pek çok ülkede ve kültürde kardeşler arası çatışma normal kabul edilmekte ve çoğu kardeş istismarı davranışının normal kardeşler arası rekabetin bir parçası olduğu ve çocuklar büyüdüklerinde ortadan kalkacağı düşünülmektedir (Finkelhor ve Dziuba-Leatherman, 1994; Newman, 1994; Martin ve Ross, 1995; DesKeseredy ve Ellis, 1997; Emery ve Laumann-Billings, 1998). Örneğin Kanada ve Amerika'da yapılan çalışmalar; ailelerin kardeşler arası yaşanan çatışmaları, çocuklara gelecekte aile dışı ilişkilerinde agresif davranışlarla nasıl mücadele edeceğini öğretmesi açısından gerekli olduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur (Martin ve Ross, 1995). Kardeş istismarı tanımlanırken, araştırmacılar sıklıkla şiddet, agresyon, çatışma ve istismar

kelimelerini kullanmaktadırlar. Kardeş istismarı, öz veya üvey kardeşleri kapsayan ve kardeşler arasında yaşanan fiziksel, zihinsel veya cinsel hasara neden olan davranışlar olarak tanımlanmıştır (Wallace, 1996). Bir diğer tanıma göre ise kardeş istismarı, aile içerisinde bir çocuğun diğerine kasıtlı olarak fiziksel şiddet uygulaması olarak tanımlanmıştır (DesKeseredy ve Ellis, 1997).

Kardeş istismarının görülme sıklığı ile ilgili çalışmalarda değişik oranlar verilmekle birlikte, konunun son derece ciddi boyutlarda yaşandığını göstermektedirler. Örneğin 203 öğrenci ile yapılan bir çalışmada, bu öğrencilerin %49' unun kardeşleri tarafından istismara maruz kaldıklarını bildirmiştir (Hardy, 2001). İsrail'de bir çalışmada 12-15 yaş arası kardeşi olan 898 öğrenci ile çalışılmış ve %16.9' unun direkt olarak kardeşi tarafından evde istismara uğradığı bildirilmiştir (Wolke ve Samara, 2004). Bu çalışmalara ek olarak çocukların % 30-60 oranında kardeşleri tarafından istismarın değişik türlerine maruz kaldığını bildiren diğer çalışmalarda da konunun önemi vurgulanmaktadır (Alexander, Crabbe, Sato, Smith ve Bennett, 1990; Hicks ve Gaughan, 1995; Duncan, 1999; Ellaway ve diğ., 2004; Hamilton-Giachritsis ve Browne, 2005; Campbell, Bogen ve Berger, 2006; Campbell, Squires, Cook ve Berger, 2009). Kardeş istismarı çeşitli düzeydeki travmalarla ilişkili bulunmuştur (Wiehe, 1990; Caffaro ve Conn-Caffaro, 1998; Phillips, Phillips, Grup ve Trigg, 2009; Recchia ve Howe, 2009; Richmond, Elliott, Pierce, Aspelmeier ve Alexander, 2009; Thompson, 2009; Ravichandiran ve diğ., 2010). Ancak kardeş istismarının sadece fiziksel değil, psikolojik sonuçları da vardır. Kardeş istismarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri üzerine yapılan klinik çalışmalarda kardeş istismarının pek çok duygusal ve davranış problemi (Alexander, Crabbe, Sato, Smith ve Bennett, 1990; Caffaro ve Conn-Caffaro, 1998; Duncan, 1999), okul başarısızlığı (Gilbert, 1992; Laviola, 1992), antisosyal davranışlar (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994), akran ve kardeş istismarı (Duncan, 1999), düşük benlik saygısı (Wiehe, 1990; Zervas ve Sherman, 1994) ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Yapılan boylamsal çalışmalarda ise kardeş istismarına maruz kalan çocukların ilerleyen dönemlerde, yüksek oranda anksiyete (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994; Stocker, Burwell ve Briggs, 2002), yeme bozuklukları (Wiehe, 1990), ilaç bağımlılığı ve alkol alımı (Shelley ve Vickie, 2006) ile de ilişkisi vurgulanmıştır. Bir diğer uzun süreli önemli etki ise suç ve aile içi şiddetle ilişkili bulunmuştur (Steinmetz, 1982; Simonelli, Mullis, Elliott ve Pierce, 2002). Bu çocukların ilerleyen dönemde psikiyatrik bazı hastalıkların tanıların aldıkları bildirilmektedir (Becker, Kaplan, Cunningham-Rathner ve Kavoussi, 1986; Adler ve Schutz, 1995).

Dünyada pek çok ülkede kardeş istismarı konusuna dikkat çekilmesi ve bu konuda pek çok araştırma yapılmasına karşın, ülkemizde özellikle çocuğun gelişiminde çok önemli olan ilk 6 yılda kardeş istismarını araştıran bir çalışma bulunamamıştır. Bu nedenle bu çalışmada erken çocukluk döneminde kardeş istismarının genel özellikleri, nedenleri, istismar türleri, annelerin bu duruma nasıl müdahale ettiklerini belirlemek, ilgili çevrelerin bu konuya dikkatini çekmek ve farkındalık düzeylerini arttırmak amacıyla planlanmıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Çalışma grubu: Betimsel araştırma türünde olan bu araştırmaya, Ankara ili merkez ilçelerinden Çankaya ilçesinde 2, Etimesgut ilçesinde 1, Yenimahalle ilçesinde 2, Keçiören ilçesinde 2 ve Çubuk ilçesinde 2 bağımsız anaokulu olmak üzere toplam 9 okul dahil edilmiştir. Araştırmaya bağımsız anaokullarına devam eden çocukların çalışmaya katılmayı kabul eden anneleri dahil edilmiştir. Araştırmaya toplam 202 anne katılmıştır. Araştırmaya dahil edilen annelerin % 5,9' u (N: 12) 20-25, %50,5'i (N: 102) 26-31, % 23,8' i (N:48) 32-37 ve % 19,8'i (N:

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 24 Aralık 2010
ss.115-126

40) 38 yaş ve üzerindedir. Eğitim durumuna ilişkin bilgiler incelendiğinde annelerin % 18,3 'ü (N: 37) okur-yazar ve ilkokul mezunu, % 14,9' u (N: 30) ortaokul, % 35,6' sı (N: 72) lise ve % 31,2' si (N: 63) üniversite mezunudur. Ailelerin % 45,0' i (N: 91) iki çocuğa sahipken, %55,0' i (N: 111) üç ve fazla çocuğa sahiptir. Ailelerin % 87,6' sı (N: 177) anne, baba ve çocuklardan oluşurken, %12,4' ü (N: 25) büyükanne, büyük baba, hala, dayı vb. bir aile yakını ile birlikte yaşamaktadır. Çalışmamıza katılan ailelerin hiçbirinde üvey çocuk bulunmamaktadır ve herhangi bir nedenle kardeşler ayrı yaşamak zorunda kalmamışlardır. Annelerin %39,1' i (N: 79) çalışırken, %60,9'u (N: 123) herhangi bir işte çalışmamaktadır. Araştırmaya sadece 0-6 yaş grubu, 2 ve fazla sayıda çocuğu olan anneler dahil edilmiştir.

2.2. Veri toplama: Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen genel bilgi formu kullanılmıştır. Genel bilgi formunun ilk bölümünde annelerin yaş, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, ailede yaşayan diğer bireyler, üvey çocuğun olma durumu, annelerin çalışma durumu, kardeşlerin herhangi bir şekilde birbirlerinden ayrı yaşayıp yaşamadıkları, yaşadılar ise süresi, kardeşlerin yaşça büyük ya da küçük olma durumlarına ve cinsiyetlerine göre zarar verici davranışlarda bulunma durumu, kardeşlerin birbirine zarar verme nedenleri, kardeşler birbirlerine zarar verdiklerinde annelerin bu duruma nasıl müdahale ettiği sorularına yer verilmiştir. İkinci bölümünde ise; kardeşlerin birbirlerine ne tür zarar verici davranışlarda bulunduğu sorusuna yer verilmiştir.

2.3. Verilerin çözümlenmesi ve istatistiksel analiz: Kardeşlerin birbirlerine uyguladıkları zarar verici davranışlar içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşım olarak tanımlanan içerik analizini yapabilmek için, öncelikle annelerin verdiği cevaplar cümle olarak kodlanmıştır. Toplam 22 madde olan bu cümleler 4 kategoriye ayrılmıştır. Bunlar fiziksel saldırı, sözel saldırı, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı kategorileridir. Tekmeleme, çimdikleme, yumruk atma gibi fiziksel nitelikli davranışlar fiziksel saldırı kategorisine, tehdit etme, alay etme, hakaret etme, isim takma gibi sözel ifadeler sözel saldırı kategorisine, çocuğun sosyal ilişkilerinin kasıtlı olarak bozulmasını sağlamaya yönelik ifadeler ilişkisel saldırı kategorisine ve çocuğun eşyalarına zarar verme, eşyalarını zorla alma gibi ifadeler de kişisel eşyalara saldırı kategorisinde yer almıştır. Araştırmacı tarafından her bir madde kategoriler altına yazılmıştır. İçerik analizi tekniğinin güvenilirliği için; uzlaşma sayısı / uzlaşma sayısı + uzlaşmama sayısı formülü kullanılmaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu nedenle kategoriler hakkında bilgi verildikten sonra, iki uzmana annelerin belirttiği 22 maddeyi 4 kategoriye ayırmaları istenmiştir. Kodlayıcılar arasında uygunluğu test eden bu formülün % 70' den yüksek olması beklenmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu çalışmada % 95 bulunmuştur. Tüm veriler araştırmacı tarafından SPSS 11.5 programı kullanılarak kaydedilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik ve frekans değerleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmada 202 anne ile görüşülerek, formlar doldurulmuş, analizler yapılmış ve bulgular tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 3.1. Kardeşlerin yaşça büyük ya da küçük olma durumlarına göre zarar verici davranışlarda bulunma durumu

	n	f
Yaşça büyük olan çocuğum, yaşça küçük olan çocuğuma zarar verici davranışlarda bulunur.	**186**	**92,1**
Yaşça küçük olan çocuğum, yaşça büyük olan çocuğuma zarar verici davranışlarda bulunur.	**16**	**7,9**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 1.' de annelerin verdiği cevaplar incelendiğinde; annelerin %92,1' inin yaşça büyük olan çocuğunun, yaşça küçük olan çocuğuna zarar verici davranışlarda bulunduğunu belirttiği görülmektedir.

Tablo 3.2. Kardeşlerin cinsiyetlerine göre zarar verici davranışlarda bulunma durumu

	n	f
Kızım oğluma zarar verici davranışlarda bulunur.	**19**	**9,4**
Oğlum kızıma zarar verici davranışlarda bulunur.	**48**	**23,8**
Kızım kızıma zarar verici davranışlarda bulunur.	**64**	**31,7**
Oğlum oğluma zarar verici davranışlarda bulunur.	**71**	**35,1**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 2. incelendiğinde kardeşlerin daha çok kendi hemcinsi kardeşine zarar verici davranışlarda bulunduğu (Kız kardeş-kız kardeşe %31.7, erkek kardeş-erkek kardeşe %35,1) görülmektedir.

Tablo 3.3. Kardeşlerin birbirlerine zarar verme nedenleri

	n	f
Televizyonda izlemek istedikleri programlar için	**19**	**9,4**
Kardeş kıskançlığı veya kardeşler arası rekabet nedeniyle	**95**	**47,1**
Birbirlerinin eşyalarını izinsiz kullandıkları için	**22**	**10,9**
Söylediklerini tekrar ettiği için	**36**	**17,8**
Arkadaşları ile yalnız kalmasına izin vermediği için	**30**	**14,9**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 3.' de kardeşlerin birbirlerine zarar verme nedenleri incelendiğinde, en çok kardeş kıskançlığı veya kardeşler arası rekabet nedeniyle (% 47,1), daha sonra da sırasıyla söylediklerini tekrar ettiği için (%17,8), arkadaşlarıyla yalnız kalmasına izin vermediği için (% 14,9), birbirlerinin eşyalarını izinsiz kullandıkları için (%10,9) ve televizyonda izlemek istedikleri programlar için (% 9,4) olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 3.4. Kardeşler birbirine zarar verdiklerinde annenin tepkisi

	n	f
Televizyon veya bilgisayarı yasaklama	**44**	**21,8**
Durum hakkında konuşma	**33**	**16,3**
Odasına gönderip, çıkmasına izin vermeme	**85**	**42,1**
Fiziksel ceza (vurma, kulağını çekme, itme, sarsma, çimdikleme, bir aletle vurma)	**6**	**3,0**
Yapamayacağı kadar çok iş vermek	**16**	**7,9**
Arkadaşlarıyla oynamasına izin vermeme	**18**	**8,9**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 4. incelendiğinde kardeşler birbirlerine zarar verici davranışlarda bulunduklarında annelerin en sık odasına gönderip, çıkmasına izin vermeme cezası verdikleri (%42,1) görülmektedir. Bununla birlikte annelerin sadece %16,3' ünün durum hakkında çocuklarıyla konuştuğu, diğer annelerin ise çeşitli cezalar uyguladığı dikkati çekmektedir.

Tablo 3.5. Kardeşlerin uyguladığı fiziksel saldırganlık davranışları

	n	**F**
Kardeşini tekmeler	**4**	**2,0**
Kardeşini çimdikler	**47**	**23,3**
Kardeşine yumruk atar	**13**	**6,4**
Kardeşinin canını acıtır	**26**	**12,9**
Kardeşine çelme takıp düşürür	**16**	**7,9**
Kardeşine terlik, sopa gibi bir aletle vurur	**62**	**30,7**
Kardeşine fiziksel saldırganlık yapmaz	**34**	**16,8**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 5. incelendiğinde kardeşlerin sadece % 16.8' inin kardeşine fiziksel saldırıda bulunmadığı, %30.7' sinin kardeşine terlik, sopa gibi bir aletle vurduğu, %23.3' ünün ise kardeşini çimdiklediği görülmektedir. Kısacası çocukların %83.2' si kardeşini fiziksel olarak çeşitli şekillerde istismar etmektedir.

Tablo 3.6. Kardeşlerin uyguladığı sözel saldırganlık davranışları

	n	**f**
Kardeşine isim takar	**43**	**21,3**
Kardeşini tehdit eder	**44**	**21,8**
Kardeşiyle alay eder	**21**	**10,4**
Kardeşine küfür eder	**18**	**8,9**
Kardeşine hakaret eder	**32**	**15,8**
Kardeşine sözel saldırganlık yapmaz	**44**	**21,8**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 6. incelendiğinde kardeşlerin sadece % 21,8' inin kardeşine sözel saldırıda bulunmadığı, % 21,8' inin kardeşini tehdit ettiği, %21.3' ünün ise kardeşine isim taktığı görülmektedir. Kısacası çocukların %78.2' si kardeşini sözel olarak çeşitli şekillerde istismar etmektedir.

Tablo 3.7. Kardeşlerin uyguladığı ilişkisel saldırganlık davranışları

	n	**f**
Kardeşinin arkadaşlarıyla arasını bozmaya çalışır	**11**	**5,4**
Kardeşinin arkadaşlarını ona karşı kışkırtır	**20**	**9,9**
Kardeşinin arkadaşlarının onunla konuşmasına engel olur	**12**	**5,9**
Kardeşi hakkında etraftakilere yalan söyler	**48**	**23,8**
Kardeşine ilişkisel saldırganlık yapmaz	**111**	**55,0**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 7. incelendiğinde kardeşlerin % 45' inin kardeşine ilişkisel saldırıda bulunduğu, % 23,8' inin kardeşi hakkında etraftakilere yalan söylediği, %9,9' unun kardeşinin arkadaşlarını ona karşı kışkırttığı dikkati çekmektedir.

Tablo 3.8. Kardeşlerin uyguladığı kişisel eşyalara saldırı davranışları

	n	f
Kardeşinin parasını zorla alır	**39**	**19,3**
Kardeşinin izni olmadan eşyalarını kullanır	**68**	**33,7**
Kardeşinin eşyalarına zarar verir	**32**	**15,8**
Kardeşinin kişisel eşyalarına zarar vermez	**63**	**31,2**
Toplam	**202**	**100,0**

Tablo 8. incelendiğinde kardeşlerin sadece % 31,2' sinin kardeşinin kişisel eşyalarına zarar vermediği, %33,7' sinin kardeşinin izni olmaksızın kişisel eşyalarını kullandığı, %19,3' ünün ise kardeşinin parasını zorla aldığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Araştırmaya katılan annelerin büyük çoğunluğu (%92,1), yaşça büyük olan çocuklarının, yaşça küçük olan kardeşlerine zarar verici davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmadan elde edilen yaşça daha büyük olan kardeşin, yaşça küçük olan kardeşe daha sık zarar verici davranışlarda bulunması güç farklılığından kaynaklanabilir. Çocukların saldırganlık davranışları incelendiğinde genellikle saldırgan çocukların kendilerinden daha güçsüz, dolayısıyla kendilerini savunamayacak ve saldırgan için tehdit oluşturmayacak kişileri seçtikleri görülmektedir. Literatürde bu sonuca benzerlik gösteren araştırmalar olmakla birlikte (Becker, Kaplan, Cunningham-Rathner ve Kavoussi, 1986; Dunn ve Munn, 1986; Pierce ve Pierce, 1987; Smith ve Israel, 1987; Johnson, 1988; De Jong, 1989; Gilbert, 1992; Laviola, 1992; Martin ve Ross, 1995; Daly, Wilson, Salmon, Hiraiwa-Hasegawa ve Hasegawa, 2001; Cyr, Wright, McDuff ve Peron, 2002; Howe, Fiorentino ve Gariepy, 2003), bunun tam aksini gösteren araştırma sonuçları da vardır (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994; Howe, Rinaldi, Jennings ve Petrakos, 2002). Örneğin Amerika' da yapılan bir çalışmada 24 aylık kardeşlerin sıklıkla daha büyük olan kardeşlerini istismar ettikleri ve özellikle kardeşler birbirinden 4 yıldan daha fazla süre ile ayrılmışlarsa bu saldırıların arttığı belirtilmektedir (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994).

Araştırmada kardeşlerin daha çok kendi hemcinsi kardeşine zarar verici davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde; çalışmaya paralel sonuçlar olduğu gibi (Minnett, Vandell ve Santrock, 1983; Roscoe, Goodwin ve Kennedy, 1987; Goodwin ve Roscoe, 1990; Cole ve Kerns, 2001), kardeş istismarı konusunda cinsiyetler arasında istatistiksel anlamlı bir fark olmadığını bildiren çalışmalar da vardır (Dunn ve Munn, 1986; Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994; Wilson, Smith, Ross ve Ross, 2003). Bununla birlikte Amerika'da kol veya bacağın kırılması, kafatası yaralanmaları gibi ciddi fiziksel şiddete maruz kalan 10 okul öncesi çocuğun tamamının kız olduğu ve erkek kardeşi tarafından şiddete maruz kaldığı bildirilmiştir (Rosenthal ve Doherty, 1984). Yapılan çalışmalarda özellikle üvey veya evlat edinilen kardeşlerin daha fazla kardeşleri tarafından istismar edildiği bildirilmektedir (Pierce ve Pierce, 1987; Gilbert, 1992). Araştırmada ülkemizde ve dünyada hem yaş, hem de cinsiyet konusundaki bu farklı araştırma sonuçlarının toplumsal, kültürel yapı ve ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada kardeşlerin birbirlerine zarar verme nedenleri incelendiğinde; en çok kardeş kıskançlığı veya kardeşler arası rekabet nedeniyle, daha sonra da sırasıyla söylediklerini tekrar ettiği için, arkadaşlarıyla yalnız kalmasına izin

vermediği için, birbirlerinin eşyalarını izinsiz kullandıkları için ve televizyonda izlemek istedikleri programlar için olduğu dikkati çekmektedir. Kardeş kıskançlığı ve kardeşler arası rekabet kardeş ilişkilerine yansımaktadır. Kardeşler arası rekabet ve yarışma aynı davranış ve tutumları sergilemeye çalışan kardeşler arasında kışkırtmaya ve istismara neden olabilir. Literatürde kardeşler arası rekabet, geleneksel olarak doğum sırası ve kıskançlık terimleri ile ifade edilmiş ve kardeşler arası rekabetin yaşı büyük olan kardeşin, daha küçük olan kardeşine ailenin tüm dikkatini yöneltmesinden kaynaklanan bir rekabet olduğu vurgulanmıştır (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994). 16 ve 19 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada kardeş istismarı ve kardeşler arası rekabet arasında pozitif bir korelasyon olduğu bildirilmiştir (Ng Tseung ve Schott, 2004). Yapılan bir araştırmada çocuğun ailenin favorisi olmasının kardeşler arası istismara neden olmadığı vurgulansa da (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994), bir diğer çalışma aileleri tarafından öncelikli kabul edilmeyen çocukların daha sık kardeşlerini istismar ettiğini vurgulamaktadır (Caffaro ve Conn-Caffaro, 1998). Kardeş istismarının nedenleri konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde; eşit bir şekilde paylaştırılmayan ev işleri ile ilgili sorumlulukların ve kişisel eşyaların paylaşılmasının kardeşler arası rekabete neden olduğu, kardeşlerin sıklıkla oyun, oyuncak, kıyafet ve ailenin diğer kullanılan eşyalarını paylaştığı, özellikle kişisel eşyaların kardeşler arasında kıskançlığa ve bunun sonucu olarak da fiziksel veya duygusal kardeş istismarına neden olduğu bildirilmektedir (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994; Caffaro ve Conn-Caffaro, 1998). Buna ek olarak kardeşlerin kişisel eşyalarını izinsiz alıp götürme davranışının yaklaşık olarak % 24 oranında kardeş istismarı davranışına neden olduğu bildirilmiştir (Gilbert, 1992). Araştırmalar kardeş kıskançlığının (Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994; Stocker, Burwell ve Briggs, 2002) ve kardeşler arası rekabetin (Zervas ve Sherman, 1994; Ng Tseung ve Schott, 2004) çocuğun gelecek yaşantısını olumsuz etkileyeceğini belirtmektedirler.

Araştırmada kardeşler birbirlerine zarar verici davranışlarda bulunduklarında annelerin büyük çoğunluğunun çeşitli cezalar uyguladığı dikkati çekmektedir. Ceza vermek, annenin o andaki sinir ve gerginliğini yatıştırsa da, çocuğun kuralların gerekçesini anlamasını, davranışının sonuçlarını kavramasını ve böylece içselleştirmesini sağlayamaz. Çocukların sık cezalandırılması; sadece etrafta bir yetişkin olduğu zaman iyi davranmasını ve uslu durmasını sağlarken, yalan söylemeyi, başkalarını suçlamayı ve numara yapmayı pekiştirebilir (Arnas ve Sadık, 2008). Annenin kardeşine zarar verdiği için çocuğu cezalandırması, çocuğun kardeşine kızgınlık duymasına ve öfke beslemesine yol açarak, kardeşini daha fazla istismar etmesine neden olabilir.

Araştırma çocukların hiç de azımsanmayacak oranlarda kardeşlerini fiziksel ve sözel olarak çeşitli şekillerde istismar ettiğini, kardeşlerine ilişkisel saldırıda bulunduğunu ve kardeşlerinin kişisel eşyalarına zarar verdiğini göstermektedir. Ülkemizde bu konuda yapılan bir çalışma olmamakla birlikte, yurt dışında çocukların %35 (Duncan, 1999) ile %60 arasında (Goodwin ve Roscoe, 1990; Hoffman, Kiecolt ve Edwards, 2005) değişen oranlarda kardeşleri tarafından fiziksel istismara maruz kaldıkları bildirilmiştir. Ancak en yüksek orana sahip olan çalışmada üniversite öğrencilerinin, erkeklerin %71, kızların % 88' inin kardeşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kaldıkları bildirilmiştir (Alexander, Crabbe, Sato, Smith ve Bennett, 1990). Sözel kardeş istismarı ile ilgili yapılan çalışmalarda ise; kardeşler arası sözel istismarın, fiziksel istismardan daha yaygın olduğu vurgulanmıştır (Alexander, Crabbe, Sato, Smith ve Bennett, 1990; Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger ve Schwartz, 1994).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kardeşleri tarafından istismara maruz kalma çocukların sosyal, duygusal, ruhsal gelişimlerini olumsuz olarak etkilemektedir. Kardeş istismarı aile içi şiddetin bir türü olarak ele alınmalı ve özellikle bu olgular ile sık karşılaşabilecek grupların; kardeş istismarı konusunda farkındalıklarının ve duyarlılıklarının artırılması, çocuğun korunmasında ve topluma kazandırılmasında önemlidir. Bu çalışmada küçük yaş grubu, aynı cinsiyete sahip kardeşi olan, kardeşler arası rekabetin ve kıskançlığın yoğun yaşandığı bir ortamda büyüyen çocuklar kardeş istismarına maruz kalma açısından risk grubu olarak saptanmıştır. Çalışma ülkemizde bu alanda yeterli literatür olmadığından, ilgili çevrelerin dikkatini çekmek açısından önemlidir. Bu çalışma genişletilerek tüm ülkeyi temsil edecek bir örneklem grubunda uygulanarak, kardeş istismarına toplumsal bakış açımız belirlenebilir. Özellikle kardeşler arası yaş farkının, kardeşlerin bir süre birbirinden ayrı yaşamasının, üvey kardeşe sahip olmanın kardeş istismarı üzerine etkisi araştırılabilir. Kardeş istismarının ülkemizdeki genel çerçevesi bu tür araştırmalarla çizildikten sonra, kardeş istismarını önleme programları hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

Adler, N.A. ve Schutz, J. (1995). Sibling incest offenders. *Child Abuse Neglect,* 19, 811−19.

Ahmetoğlu, E. ve Aral, N. (2008). Schaeffer kardeş davranışı değerlendirme ölçeğinin Türkçe uyarlaması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 379-88.

Alexander, R., Crabbe, L., Sato, Y., Smith W. ve Bennett, T. (1990). Serial abuse in children who are shaken. *American Journal of Diseases of Children*, 144(1), 58–60.

Arnas, Y.A. ve Sadık, F. (2008). Okul Öncesi Eğitimde Sınıf Yönetimi: Disiplin ve Disiplin Modelleri. Ankara: Kök Yayıncılık (Ed.), 278-319.

Becker, J.V., Kaplan, M.S., Cunningham-Rathner, B.A. ve Kavoussi, R. (1986). Characteristics of adolescent incest sexual perpetrators. *Journal of Family Violence*, 1, 85−87.

Caffaro JV., and Conn-Caffaro A. (1998). Sibling abuse trauma: Assessment and intervention strategies for children, families, and adults. New York: The Haworth Maltreatment and Trauma Pres.

Campbell, K., Bogen, D. ve Berger, R. (2006). The other children: a survey of child abuse physicians on the medical evaluation of children living with a physically abused child. *Archives of Pediatrics Adolescent Medicine*, 160, 1241–46.

Campbell, K., Squires, J., Cook, L.J. ve Berger, R.P. (2009). Disparities in the medical examination of children in the home of a child with suspected physical abuse. *Child Abuse Neglect*, 33, 612–17.

Cole, A. ve Kerns, K.A.(2001). Perceptions of sibling qualities and activities of early adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 21, 204–26.

Cyr, M., Wright, J., McDuff, P. ve Peron, A. (2002). Intrafamilial sexual abuse: Brother– sister incest does not differ from father–daughter and stepfather–stepdaughter incest. *Child Abuse Neglect,* 26: 957−73.

Daly, M., Wilson, M., Salmon, C.A., Hiraiwa-Hasegawa, *M*. ve Hasegawa, T. (2001). Siblicide and seniority. *Homicide Study*, 5, 30−45.

De Jong, A.R. (1989). Sexual interactions among siblings and cousins: Experimentation or exploitation? *Child Abuse Neglect*, 13, 271−79.

DesKeseredyi W. ve Ellis, D. (1997). Sibling violence: A review of Canadian social research and suggestions for further empirical work. *Humanity and Society,* 21, 397-411.

Duncan, R. (1999). Peer and sibling aggression: An investigation bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 871-86.

Dunn, J. ve Munn, P. (1986). Sibling quarrels and maternal intervention: Individual differences in understanding and aggression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry,* 27, 583−95.

Ellaway, B.A., Payne, E.H., Rolfe, K., Dunstan, F.D., Kemp, A.M., Butler,I. ve Sibert, J.R. (2004). Are abused babies protected from further abuse? *Archives of Disease in Childhood*, 89(9), 845–46.

Emery, R.E. ve Laumann-Billings, L. (1998). An overview of the nature, causes, and consequences of abusive family relationships: Toward differentiating maltreatment and violence. *American Psychoogist,* 53, 121-35.

Finkelhor, D. ve Dziuba-Leatherman, J. (1994). Victimization of children. *American Psychoogist,* 49, 173–83.

Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner H. Ve Hamby, S. (2005). The victimization of children and youth: A comprehensive, national survey. *Child Maltreatment*, 10, 5-25.

Gilbert, C.M. (1992). Sibling incest: A descriptive study of family dynamics. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 5, 5-9.

Goodwin, M.P. ve Roscoe, B. (1990). Sibling violence and agonistic interactions among middle adolescents. *Adolescence,* 25, 451-67.

Graham-Bermann, S.A., Cutler, S.E., Litzenberger, B.W. ve Schwartz, W.E. (1994). Perceived conflict and violence in childhood sibling relationships and later emotional adjustment. *Journal of Family Psychology*, 8, 85-97.

Gültekin, G., Tunalı, G., Akduman, B., Cantürk, G. (2004). Aile içi şiddet ve hukuki düzenlemeler. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 1(4), 17-30.

Hamilton-Giachritsis, C.E. ve Browne, K.D. (2005). A retrospective study of risk to siblings in abusing families. *Journal of Family Psychology*, 19(4), 619–24.

Hardy, M. (2001). Physical aggression and sexual behavior among siblings: A retrospective study. *Journal of Family Psychology*, 16, 255-68.

Hicks, R.A. ve Gaughan, D.C. (1995). Understanding fatal child abuse. *Child Abuse Neglect*, 19(7), 855–63.

Hoffman, K.L., Kiecolt, K.J. ve Edwards, J.N. (2005). Physical violence between siblings: A theoretical and empirical analysis. *Journal of Family Issues*, 26, 1103-30.

Howe, N., Rinaldi, C.M., Jennings, M. ve Petrakos, H. (2002). "No! The lambs can stay out because they got cozies": Constructive and destructive sibling conflict, pretend play, and social understanding. *Child Development*, 73, 1460−73.

Howe, N., Fiorentino, L.M. ve Gariepy, N. (2003). Sibling conflict in middle childhood: Influence of maternal context and mother–sibling interaction over four years. *Merrill- Palmer Quarterly-Journal of Developmental Psychology,* 49, 183−95.

Johnson, T.C. (1988). Child perpetrators—Children who molest other children: Preliminary findings. *Child Abuse Neglect*, 12, 219−29.

Kaminsky, L. ve Dewey, D. (2001). Siblings relationships of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(4), 399-410.

Laviola, M. (1992). Effects of older brother–younger sister incest: A study of the dynamics of 17 cases. *Child Abuse Neglect*, 16, 406−21.

Martin, J.L. ve Ross, H.S. (1995). The development of aggression within sibling conflict. *Early Education and Development*, 6, 335–58.

Minnet, A.M., Vandell, D.L. ve Santrock, J.W.(1983). The effects of sibling status on sibling interaction: Influence of birth order, agespacing, sex of child, and sex of sibling. *Child Development*, 54, 1064–72.

Newman, J. (1994). Conflict and friendship in sibling relationships:A review. *Child Study Journal*, 24, 119–152.

Ng Tseung, C. ve Schott, G. (2004). The quality of sibling relationship during late adolescence: Are there links with other significant relationships? *Psychologic Study*, 49, 20-30.

Pierce, L.H. ve Pierce, R.L. (1987). Incestuous victimization by juvenile sex offenders. *Journal of Family Violence*, 2, 351−64.

Phillips, D.A., Phillips, K.H., Grup, K. ve Trigg, L. (2009). Sibling violence silenced: Rivalry, competition, wrestling, playing, roughhousing, benign. *Advances in Nursing Science*, 32(2), 1-16.

Ravichandiran, N., Schuh, S., Bejuk, M., *Al*-Harthy, N., Shouldice, H. ve Boutis, K. (2010). Delayed identification of pediatric abuse-related fractures. *Pediatrics,* 125(1), 60-66.

Recchia, H.E. ve Howe, N. (2009). Sibling relationship quality moderates the associations between parental interventions and siblings' independent conflict strategies and outcomes. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 551-61.

Richmond, J.M., Elliott, A.N., Pierce, T.W., Aspelmeier, J.E. ve Alexander, A.A. (2009). Poly victimization, childhood victimization, and psychological distress in college women. *Child Maltreatment*, 14(2), 127-47.

Riggio, H.R. (2000). Measuring attitudes toward adult sibling relationships: the lifespan sibling relationship scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(6), 707-28.

Roscoe, B., Goodwin, M. ve Kennedy, D. (1987). Sibling violence and agonistic interactions experienced by early adolescents. *Journal of Family Violence*, 2,121–37.

Rosenthal, P.A. ve Doherty, M.B. (1984). Serious sibling abuse by preschool children. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry,* 23, 186−90.

Shelley, E. ve Vickie, J. (2006). All in the family? Family environment factors in sibling violence *Journal of Family Violence*, 21(8), 497-507.

Smith, H. ve Israel, E. (1987). Sibling incest: A study of the dynamics of 25 cases. *Child Abuse Neglect*, 11, 101−108.

Simonelli, C.J., Mullis, T., Elliott, A.N., Pierce, T.W.(2002). Abuse by siblings and subsequent experience of violence within the dating relationship. *Journal of Interpersonal Violence,* 17, 103-121.

Steinmetz, S.F. (1982). A cross-cultural comparison of sibling violence. *International Journal of Family Psychiatry,*2, 337-51.

Stocker, C.M., Burwell, R.A. ve Briggs, M.L.(2002). Sibling conflict in middle childhood predicts children's adjustment in early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 16, 50-57.

Straus, M.A. ve Gelles, R.J. (1986). Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed in two national surveys. *Journal of Marriage and Family*, 48, 465-79.

Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayınevi, 22-81.

Thompson, K.M. (2009). Sibling incest: A Model for group practice with adult female victims of brother–sister incest. *Journal of Family Violence*, 24(7), 531-37.

Wallace, H. (1996). Family violence: Legal, medical, and social perspectives. Boston: Allyn & Bacon.

Wiehe, V.R. (1990). Sibling abuse: Hidden physical, emotional, and sexual trauma. Lexington, MA: Lexington Boks.

Wilson, A.E., Smith, M.D., Ross, H.S. ve Ross, M. (2003). Young children's personal accounts of their sibling disputes. *Merrill- Palmer Quarterly-Journal of Developmental Psychology,*50, 39−60.

Wolke, D. ve Samara, M. (2004). Bullied by siblings: Association with peer victimisation and behaviour problems in Israeli lower secondary school children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1015−29.

Yaşar, Z.F. ve Akduman, G.G. (2007). Çocuk ihmali-istismarı ve adli diş hekimliği. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(5), 389-94.

Zervas, L.J. ve Sherman, M.F. (1994). The relationship between perceived parental favoritism and self-esteem. *Journal of Genetic Psychology,* 155, 25-33.

Yard. Doç. Dr. Gülümser Gültekin Akduman

2000 yılında Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu' ndan mezun oldu. 2003 yılında Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Bölümü' nde " 9-14 yaş grubundaki akut ve kronik hastalığı olan çocukların denetim odağı ve benlik kavramı düzeylerinin incelenmesi" konulu yüksek lisans tezi ile bilim uzmanı ünvanı aldı. 2007 yılında Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü' nde " Suça karışan 12-15 yaş grubundaki çocuklarda akran istismarı ve kendilik algısının karşılaştırılmalı olarak incelenmesi" konulu doktora tezi ile doktora eğitimini tamamladı. 2003- 2008 yılları arasında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Çocuk İstismarı Araştırma Birimi' nde görev yaptı. Bu birimde babalık testi için gelen aileler ve çocukları ile, ihmale ve istismara maruz kalan çocuklar ile ve suça karışan çocuklar ile ilgili çalışmalar yaptı. 2008 yılından itibaren ise Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çocuk ihmali ve istismarı, akran istismarı, çocuk suçluluğu ve çocuk hakları konularında çalışmaları vardır. Halen Gazi Üniversitesi Çocuk Gelişimi Araştırma Uygulama ve Eğitim Merkezi müdürlüğü görevini yürütmektedir.